

Iz svih tih istraživanja proizlazi da postoje tri tipa 'izumljenih tradicija': one koje utvrđuju ili simboliziraju pripadnost grupi, one kojima je cilj ucjepljivanje vrednota i konvencija i one planirane radi afirmiranja vlasti. Izumljene tradicije razlikuju se od starih tradicija [npr. agrarnog društva] koje su bile strogo obvezatne. Nove su tradicije, npr. rodoljublje, difuznije. Osim toga 'izumljene tradicije' mnogo manje upravljaju čovjekovim svakodnevnim životom i kao da se više odnose na regulaciju javne sfere.

Na kraju postavit ćemo bitno pitanje: čemu istraživati 'izumljivanje tradicija'? Po mišljenju E. Hobsbauma takvo istraživanje iznosi na vidjelo indikatore nekih problema koje drugačije nije moguće spoznati. 'Izumljene tradicije' su dokazni materijal. Transformaciju njemačkog nacionalizma, od starog liberalnog do novog imperialističkog i agresivnoga "mnogo točnije osvjetljava brza zamjena [oko 1890] starih boja: crne, crvene i zlatne novim bojama: crnom, bijelom i crvenom u njemačkom gimnastičkom pokretu - negoli službene izjave voda pojedinih organizacija" [str. 12]. A povijest finala britanskog nogometnog kupa govori mnogo toga o razvoju kulture gradske radničke klase, čega nema u konvencionalnim podacima i izvorima [str. 283-6]. Nadalje, naglašava Hobsbaum, istraživanje procesa izmišljanja tradicija baca značajno svjetlo na ljudski odnos prema prošlosti. Povjesničar je i sam sudionik povijesti. Stoga, otkrije li izumljenu tradiciju, otkrit će i nečije nastojanje da se posluži poviješću radi legitimacije, radi cementiranja kohezije grupe u kojoj se možda i sam povjesničar nalazi. Naročito se, tvrdi taj pisac, relativno nov fenomen nacije i nacionalizma ne može prikladno istraživati ne pokloni li se brižljiva pažnja izumu tradicije. Možemo reći da su na to upozorila već i neka naša istraživanja folklorizma [koji je također 'izmišljena tradicija' sa snažnom pretenzijom na povijesnu autentičnost i bez prave granice prema folkloru kao 'izvor-

noj' tradiciji].

Naravno, istraživanje 'izuma' ili 'izmišljanja tradicije' mora biti interdisciplinarno. Ne bi pri tom bilo dovoljno barati samo povijesnom pa čak i društveno-ekonomskom faktografijom. Isto tako, istraživanje rituala samih po sebi i za sebe, njihove strukture, nezavisno od povijesnog konteksta i od konkretnih ljudi određenog vremena, ne daje zadovoljavajuće odgovore. Stoga ova knjiga zacijelo potiče, među ostalim, a možda čak na prvom mjestu - baš etnologe.

DUNJA RIHTMAN-AUGUŠTIN

Eric R. Wolf, Europe and the People Without History, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London 1982, 503 str. + 2 karte

Knjiga Europe and the People Without History [Evropa i ljudi bez povijesti] prikaz je i analiza svjetske povijesti od 15. stoljeća do današnjih dana - kulturne, političke, ekonomske i nacionalne povijesti istodobno. Njezin autor, znameniti antropolog Eric Wolf, još je jednom dokazao svoju bogatu erudiciju, rječitost i sposobnost jasna izlaganja. Savjesno argumentirane interpretacije, pomno odabrani primjeri, funkcionalni citati, ilustracije i karte koje inače vrlo opsežan tekst ne opterećuju količinom, bibliografija od preko tisuću naslova, čitavo poglavje bibliografskih bilježaka, te nadasve zanimljiv tekst zainteresiranom čitaocu obećavaju izuzetan užitak čitanja, kao i mnoštvo vrijednih novih spoznaja.

Kao historija koju je pisao jedan antropolog, ova je knjiga napose značajna za jugoslavenske etnologe. Zbog evropocentrčnog pristupa povijesti koji im se nudi na svim razinama školovanja, zbog razumijevanja odnosa prošlosti i sadašnjosti, zbog koncentracije na vlasti-

tu kulturu kao jedinicu istraživanja, zbog načina na koji budući etnolozi uče o "izvanevropskim narodima i kulturama"...

Ovaj se rad temelji na uvjerenju da se struktura i dinamika suvremenih društava i kultura mogu razumjeti samo ukoliko se uzroci sadašnjosti istraže u prošlosti. Polazište je interes za suvremenosnost, izražen stavom da socijalna antropologija treba historiju koja će joj objasniti putove nastanka suvremenog svijeta. Za takvu analitičku historiju nije dovoljno proučavanje samo jedne kulture ili nacije, jednog kulturnog područja ili čak jednog kontinenta u određenom razdoblju. Također, kulturne veze koje su pronalazili stariji antropolozi ne mogu se razumjeti izvan njihovog ekonomskog i političkog konteksta. Mora se nadići ubočajeno opisivanje povijesti Zapada, te uzeti u obzir povezano sudjelovanje zapadnih i svih drugih naroda u svjetskim povijesnim procesima.

Knjiga *Europe and the People Without History* upravo je taka analitička historija. Ne zadovoljavači se mnoštvom do danas napisanih povijesti raznih elita i detaljnim opisima podjarmljivanja etničkih grupa, suprotstavljajući se ahistorijskim i ideologijama opterećenim čitanjima neevropskih povijesti, Wolf pokazuje da "ljudi bez povijesti" - "primitivci" [shvaćani kao prežitak iz bezvremene prošlosti], seljaci, radnici, imigranti i pripadnici manjina -

nisu bili samo žrtve i nijemi svjedoci globalnog povijesnog procesa pokrenutog evropskom ekspanzijom u 15. stoljeću, već u jednakoj mjeri i njegovi djelatnici. I ljudi koji povijest proglašavaju svojom i oni čija je povijest bila negirana pojavljuju se kao sudionici jedinstvenog zbivanja u kojem svi mijenjaju i svi bivaju mijenjani.

Knjiga započinje prikazom svijeta u 15. stoljeću. Govoreći o geografsko-klimatskim uslovima, privredi i trgovačkim putovima Bliskog istoka i Afrike, južne i istočne Azije, te objiju Ameriku, Wolf pokazuje da su među brojnim populacijama postojale razgranate

veze i prije evropske ekspanzije. Nakon toga detaljno raspravlja o proizvodnji temeljenoj na odnosima srodstva, o onoj temeljenoj na nametima [pri tome azijski i feudalni način proizvodnje smatra samo polovima istog kontinuum], te o kapitalističkom načinu proizvodnje. Jedno poglavje posvećuje evropskoj trgovini, političkoj konsolidaciji i stvaranju država kao preduvjetima prekomorske ekspanzije. Poglavlja o španjolskoj potrazi za južnoameričkim zlatom, o trgovini krznom u Sjevernoj Americi, o afričkom trgovanjem robljem, te o trgovačkom i političkom prodoru u azijske zemlje prikaz su populacijskih, privrednih i kulturnih promjena od dolaska Evropljana do 19. stoljeća. Poglavlja trećeg dijela knjige govore o industrijskoj revoluciji i njezinim posljedicama u čitavom svijetu, o krizama i stadijima kapitalizma, te o specijalizaciji globalnih regija za proizvodnju određenih industrijskih sirovina i time izazvanim suvremenim problemima. Stigavši tako u ovom pisalu historije do današnjice, autor raspravlja o urbanizaciji, etničkom raslojavanju i karakteru radničkih klasa u odnosu na težnje kapitalističke privrede.

Poznavajući teorije različitih humanističkih disciplina, Wolf s lakoćom prelazi granice koje ih odjeljuju, te, kritički se osvrnući na radeve etnohistoričara, opoziva granice i navodne razlike između zapadne i nezapadne historije. Čitaoca uvjerava da je to najispravniji put ka boljem shvaćanju ljudskog postojanja.

Središnja tvrdnja ovog rada jest da čovjekov svijet tvori cjelinu, totalitet, sustav međusobno povezanih procesa. Pojmovi poput "nacije", "društva" i "kulture" imenuju samo njegove dijelove, impliciraju statičnost i često su postvareni. Jedino razumijevajući ove nazive kao skupine odnosa i vraćajući ih u kontekst iz kojeg su apstrahirani može se težiti ka njihovu razumijevanju.

Ekološke, demografske, ekonomske i političke veze svakodnevno nam očituju činjenicu da svi živimo u

"jednom svijetu". Tako je danas, no tako je bilo i u prošlosti. Historičari, ekonomisti i politolozi međutim odvojene načine uzimaju kao okvir svojih istraživanja; sociolozi dijele svijet na različita društva. Čak je i antropologija, nckada koncentrirana na raširenje kulturnih elemenata u prostoru, proučavala svako društvo sa njegovom karakterističnom kulturom kao integriran i ograničen sustav, odvojen od drugih jednakog ograničenih sustava.

Pojam kulture je, po mišljenju autora, neizostavan u svim znanostima o čovjeku. Naglašava potrebu za novom teorijom kulturnih oblika koja će ih tretirati kao posrednike društvenog odnosa među određenim populacijama. Pokazuje da je pristup koji sagledava zajedničku dinamiku kulturnih oblika i ujedno čuva senzibilitet za njezina posebna očitovanja u vremenu i prostoru moguć samo ukoliko teorija kulturnih oblika nadilazi danas prisutne granice i ograničenja specijaliziranih disciplina. Takvu teoriju Wolf gradi na marksističkom pristupu. Objasnjenje prirode i razvoja globalnih veza zasniva na poznavanju ekonomskih i političkih uvjeta koji ih proizvode i omogućavaju. Povezuje "teorijski informiranu historiju s historijski informiranom teorijom", pokazujući kako konkretnе populacije u vremenu i prostoru proizlaze iz procesa kojih su ujedno i nosioci.

Razmatranje ljudskih grupa međusobno povezanih u vremenu i prostoru, uz uvažavanje utjecaja različitih načina proizvodnje, vodi autora do shvaćanja društva kao procesa. "Društva" se pojavljuju kao promjenjive veze među društvenim grupama i klasama, bez fiksiranih granica ili stabilne nutarnje konstitucije. Društvene veze ne smatra samoodređujućim, već ih sagledava u odnosu spram uvjeta njihova pojavljivanja, održavanja i razgradnje.

U tom kontekstu Wolf razmatra i pojam kulture. Upozorava na činjenicu da se on pojavio kao potkrepna težnja buržoazija za stvaranjem vlastitih država. Takođe je političkom cilju odgovaralo

poimanje kultura kao integriranih i međusobno odvojenih. Kada međutim realnost društva smjestimo u povjesno promjenjive, nejasno ograničene, mnogostrukе i razgranate društvene veze, shvaćanje o fiksnoj, jedinstvenoj i ograničenoj kulturi nužno se zamjenjuje poimanjem fluidnosti i propusnosti kulturnih sklopova. U previranju društvenih međudjelovanja grupe procjenjuju naslijedene kulturne oblike, prevrednuju ih ili uvode nove vrijednosti; posuđuju one oblike koji više odgovaraju njihovim interesima ili stvaraju potpuno nove oblike da bi odgovorili promijenjenim uvjetima.

Dakle - kultura se može shvatiti kao proces.

MAJA POVRZANOVIĆ

Maja Bošković-Stulli, Usmeno pjesništvo u obzoru književnosti, Nakladni zavod Matica hrvatske, Zagreb 1984, 404 str.

Knjige Maje Bošković-Stulli, kao, uostalom, i svi njezini članci, otkrivaju nam folklor i usmeno književnost u novom svjetlu - kao suvremen i dinamičan proces. Uz uvijek prisutan književnoteorijski pristup, izgrađen i dosljedan, ali i otvoren za nova pitanja, Maja Bošković-Stulli nastoji prikazati usmeno književnost kao umjetnost riječi, kao osebujan oblik književnog stvaranja. Tako su u ovoj knjizi pretežno okupljeni članci kojima je u središtu književno viđenje usmenog pjesništva. Knjiga čini cjelinu s djelima već prije objavljenim knjigama autoričinih rasprava i članaka. To su knjige Usmena književnost kao umjetnost riječi [1975] i Usmena književnost nekad i danas [1983]. Članci objavljeni u prvoj spomenutoj knjizi napisani su u razdoblju kada je autorica nastojala [uz još neko licinu naših istraživača] predložiti vri-